

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 — Poštni predal (Ca-
sella postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto
corr. post.): Videm, št. 24/7418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROČNINA:
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto X. — Štev. 16 (203)

UDINE, 1. - 16. OKTOBRA 1959

Izhaja vsakih 15 dni

Spomnite se na svojo dolžnost!

Tele dni je »Matajur« začel svoje deseto leto obstoja. Tekom vsega tega dolgega obdobja se naše glasilo bori samo za prid in blagostanje našega ljudstva. Njemu gre vse njegovo pisanje in trud, za nje se mora list, njegovi uredniki in sodelavci pustiti celo blati, zasramovati in goniti pred sodišče. Dostikrat se dogodi, da celo od tistih, katerih pravični glasnik je »Matajur«, ne dobi za plačilo drugega, kot mrzlo nevhvaležnost.

Kdor je pazljivo in s simpatijo sledil našemu delu, upamo da ne bo mogel zanikati, preko neizogibnih tehničnih pomanjkljivosti, ki so tesno povezane z revščino naših materialnih sredstev in težkimi razmerami, v katerih živimo, da se je nekaj le storilo.

Skozi devet let so nas iz vseh strani napadali naši narodni in politični nasprotniki z upanjem, da bi klonili pod težo izmišljenih obtožb in nizkotnega blatenja. Z dvignjeno glavo smo šli skozi vso to trdo borbo in dosegli važne cilje, kar se tiče našega ljudstva. Do nedavnega popolnoma neznani ali pozabljeni beneški Slovenci, so postali predmet diskusij ne samo v italijanski javnosti, marveč tudi izven meja naše države.

Ce se hočemo o tem prepričati, je dovolj prelistati časopise, brošure, revije in knjige, ki izhajajo tu in v inozemstvu in naleteli bomo na vrsto dolgih člankov in razprav, ki se tičejo naše zemlje in naših ljudi.

Vendar pa mora »Matajur« enkrat v letu, ki govori vedno le za druge, spregovoriti besedo še zase. Potrkati mora na vest svojih bralcev in prijateljev ter jim zastaviti vprašanje, kakor to delajo vsi listi in časopisi na svetu, in to je: »prijatelj, zavedni beneški Slovenec, ali si plačal naročnino za letošnje leto? Morda še lanske ali predlanske nisi poravnal! Si podpri svoje glasilo s kakim darom ali mu pridobil novega naročnika?»

Tako te sprašuje glas iz »Matajura« kot dober prijatelj zvestega prijatelja. List ima dosti ljudi, ki ga berejo. Te bralce pa deli naše uredništvo in uprava v več kategorij, kakor imajo pač pamet in dobro voljo ustrojeno.

Prva vrsta je tista najbolj poštenih. Ti navadno ne govorijo dosti, ampak mirno in točno izvrše svojo dolžnost, to se pravi, da o pravem času poravnajo naročnino in še kaj po svojih močeh dodajo. Tem ne velja zgornji opomin, na nje se obračamo le s prošnjo, da naj nam ostanejo še naprej zvesti.

V drugo vrsto naših bralcev spadajo taki, ki se morda ne spomnijo, da so listu kaj dolžni. V svojih skrbih in delu so pozabili, da »Matajur« čaka tudi na njih delež. Te kategorije naših bralcev prosimo, da naj se spomnijo na svojo dolžnost.

Pa je še ena tretja kategorija med našimi bralci. Ti list tudi radi berejo in

ga véasih iz radovednosti komaj čakajo. Ce jim ga pošta redno ne dostavi, se že pritožujejo in to je tudi prav. Ko je pa treba poravnati naročnino, takrat pa postanejo brezbržni in gluhi. Opravičujejo se sami pri sebi: »kaj ravno na mojo naročnino čakajo, na tistih par sto lir? Bom že plačal, kadar se mi bo zdelo, če ne naj pa pustijo«. Tem pa naš list odgovarja: gorje, če bi imel »Matajur« dosti takih prijateljev.

Nazadnje pa spada v krog naših bralcev še ena kategorija, to so neznani čitatelji, ki čitajo »Matajur« izključno z namenom, da bi našli »dlako v jajcu«, da bi mogli privedi pred sodnijo odgovornega urednika. Na nje se obračamo z željo, da bi se dobro naučili slovenskega jezika, da bi mogli pravilno razumeti vsebino, da ne bodo naleteli na nepotrebne stroške pri advokatih, ki jim sestavljajo »kverele«, kakor se je dostim in dostikrat dogodilo.

Prave in zveste prijateljice in naročnice pa »Matajur« prosi, da naj si zgornje opomine resno vzamejo k srcu. Le tako se bo list materialno okreplil in bo lahko zboljšal obliko in vsebino. Dobro urejevan, razširjen in lepo opremljen list bi prav gotovo vsem beneškim Slovincem ugajal in nasprotnikom vzbujal strah in spoštovanje. Toda za kaj takega je treba materialne podpore. In kje naj jo dobimo, če ne pri zvestih naročnikih in ob podpori bralcev.

Vsak naročnik bi se moral obvezati, da bo listu prav gotovo pridobil še enega novega naročnika, pa lahko mirno gremo na lepši razvoj »Matajura«!

...ma si che l'ONU c'entra

il ministro degli Esteri austriaco Kreisky ha esposto all'O.N.U. la tesi del gruppo etnico sud-tirolese, che da qualche tempo accusa il governo italiano di violare i patti stipulati da De Gasperi e da Gruber nel 1946. C'è da meravigliarsi che si sia arrivati a tanto: in un momento storico in cui l'umanità comincia a capire quanto superati siano gli ideali del nazionalismo esasperato e quanto urgente sia per gli uomini tutti considerare provvisorie le frontiere che dividono i vari paesi, una composizione della vertenza tra Italia ed Austria sarebbe stata senz'altro possibile, se da entrambe le parti ci fosse stata la buona volontà.

Comunque è ormai inutile recriminare sul passato ed è invece necessario porre attenzione al presente e cioè al fatto che Kreisky presenta sostanzialmente tre lagnanze: per quanto riguarda l'assegnazione di case, per quanto riguarda i giudici, per quanto riguarda gli uffici pubblici in genere il governo italiano non rispetterebbe la proporzione tra i due gruppi etnici esistenti nella provincia di Bolzano, e non la rispetterebbe a tutto danno delle popolazioni locali, a favore invece della popolazione importata.

Evidentemente nel contenuto delle dichiarazioni, delle lagnanze di Kreisky non c'è nulla di grave, anche per il fatto che egli stesso ha riconosciuto come «il Sud Tirolo è relativamente libero di restrizioni nel campo culturale»; grave, gravissimo invece il fatto che i governi dei due paesi non siano stati capaci di mettersi d'accordo tra di loro, a tutto vantaggio della giustizia, per una questione che riguarda tutti coloro che, di lingua tedesca o di lingua italiana, abitano nella provincia di Bolzano.

Comunque stiano le cose, ormai si è arrivati all'O.N.U. e sarebbe quindi stato opportuno che il governo italiano si comportasse in modo intelligente e non intransigente, con piena consapevolezza di quello che l'Italia conta nel gioco politico internazionale e non con la vana fiducia di impressionare gli altri e di nascondere l'isolamento politico italiano.

Pella infatti ha duramente affermato che nella questione sud-tirolese, l'O.N.U. non c'entra.

Noi non vogliamo entrare nel merito delle lagnanze di Kreisky, non vogliamo fare da giudici in una questione che non ci riguarda; ma, come cittadini italiani, crediamo di essere autorizzati di dire a Pella ch'egli sbaglia. Prima di tutto non è vero che l'O.N.U. non c'entra; se così fosse, se Pella avesse ragione non ci sarebbe stato motivo per lui di precipitarsi a Nuova York per il suo maldestro intervento alle Nazioni Unite, e poi crede il ministro italiano di avere degli appoggi alla sua tesi? Egli si sbaglia in modo grossolano se crede di avere dalla sua o la Germania di Bonn o la Francia di De Gaulle.

Anche la stampa italiana non decisa-

mente all'opposizione ha riconosciuto l'insuccesso, in quest'occasione della politica filo-francese del governo italiano e il crollo delle illusioni di Pella e di Segni che speravano in un triangolo Roma-Parigi-Bonn; sia pure con accenti diversi i giornali francesi riconoscono (e non sappiamo con quanta giustizia) il diritto dell'Austria di agire all'O.N.U. e la Germania poi è chiaramente schierata a favore dell'Austria.

Pella raccoglie quello che ha seminato! Governi tipicamente conservatori si guarderanno bene dall'avvalorare le tesi del conservatore Pella, così presente nei congressi internazionali e così facile a sostenere punti di vista che la maggioranza degli italiani non riesce a condividere. Era molto meglio accettare l'internazionalizzazione della questione e contemporaneamente accordarsi con Vienna per far nascere un sistema di controllo che, senza infirmare il principio della sovranità italiana, permettesse di stabilire come stanno le cose: esistono gli accordi Gruber - De Gasperi? se qualcuno non li ha applicati, se qualcuno ha addirittura brigato perché non venissero applicati, paghi! se esistono delle circostanze per le quali detti accordi stentano ad essere applicati, dette difficoltà vengano rimosse: giudici, agenti del fisco, medici, veterinari dell'Alto Adige siano di lingua tedesca o perlomeno parlino il tedesco e si finisca una buona volta di importare, nelle zone abitate da minoranze, funzionari, impiegati, maestranze di altre provincie per alterare la fisionomia etnica del luogo.

Proprio mentre Eisenhower e Kruscev, sotto lo sguardo della luna violata, hanno modo di incontrarsi e di parlarsi a quattro occhi con quella spietata franchezza che loro deriva da una stima reciproca, la controversia Italia-Austria è anacronistica. Si parla di far andare d'accordo gli uomini sulla terra tutti e si lascia che diventino cronici certi problemi come quello della convivenza tra italiani e austriaci nella provincia di Bolzano; gli italiani sperano che Kruscev ed Eisenhower si mettano d'accordo ed amaramente devono accorgersi che accordo non c'è nemmeno tra Roma e Vienna. Forse domani spunterà l'aurora del disarmo ed oggi intanto Pella fa la voce grossa invece di spiegare quello che è stato fatto e di rimuovere quegli eventuali ostacoli che fino ad ora hanno impedito l'applicazione di certi eventuali punti degli accordi del 1946.

Il male è cronico in certi uomini come Pella, Andreotti, Scelba: è il male del nazionalismo che fa loro dire parole grosse invece di spingerli a fare quel che è possibile.

Il popolo italiano chiede ai suoi governanti un po' di buona volontà affinché non vadano guastandosi quelle relazioni internazionali (come quella tra l'Italia e l'Austria) che tanto possono giovare al progresso civile ed economico dell'Italia.

Ed anche noi a »Matajur« abbiamo qualcosa da chiedere al governo italiano: nella trattazione dei problemi internazionali non ci si dimentichi delle zone di confine come la nostra; non si sottovalutino gli effetti negativi per noi di una politica di intransigenza nei confronti dell'Austria e della Jugoslavia. Siamo i piccoli paesi a dar l'esempio ai grandi che la pace è possibile, che la comprensione reciproca tra due potenze confinanti è indice di progresso civile e di maturità politica.

Ci pare che il nostro discorso sia ispirato al buon senso e alla moderazione; ma i nostri avversari si guardino bene dal pensare che la nostra moderazione sia eccessiva, dal credere che le difficoltà del governo italiano ci inducano a dimenticare i diritti umani e costituzionali della nostra minoranza: se questa volta di tali diritti non abbiamo parlato è perché non vogliamo fare di ogni erba un fascio e confondere i nostri problemi con quelli ben diversi dell'Alto Adige.

Italijanski javnosti ob začetku šolskega leta

Dosti stvari se je zgodilo letos na šolskem polju, še posebno pa odkar, so začele ferije pa do začetka novega šolskega leta sedaj prve dni oktobra. Zaveza, ki je visela nad šolami v Furlanski Sloveniji, se je začela dvigati, počasi in pa povsod, toda marsikdo v Italiji, v političnih krogih v Rimu spredvideva, da s šolami v Furlanski Sloveniji ne morejo iti tako naprej kot dosedaj.

Najprej je cela vrsta italijanskih komunističnih poslancev predložila zakonski načrt (progetto di legge), da bi se morale poleg slovenskih šol na Tržaškem in Goriškem ustanoviti slovenske šole tudi v videmski provinci, kjer živijo Slovenci v Furlanski Sloveniji in Kanalski dolini.

Za njimi so poglobili vprašanje slovenskih šol pod Italijo in tudi v videmski provinci ter pripravili zakonski načrt se poslanci in senatorji italijanske socialistične stranke.

Italijanskih komunističnih in socialističnih poslancev in senatorjev v parlamentu in senatu v Rimu je toliko, da zve vsa italijanska javnost, kakšna bi morala biti šola v Furlanski Sloveniji. Nimar bolj pogosti so pa tudi glasovi iz drugih vrst, ki pišejo, da morajo biti postavljene slovenske šole. V juliju letošnjega leta je pisal v glavnem florentinskem listu »Nazione« Capuccio Carmelo, da bi moralo italijanska vlada čimprej dati juridično veljavo slovenskim šolam v Italiji.

Nas furlanske Slovence pa interesira, kar se dogaja blizu nas v Kopru. Tam imajo dve vrste šol. Italijani na Koprskem imajo svoje italijanske osnovne šole, svoje italijanske strokovne šole, svoje italijanske trgovske šole, svoje italijanske gimnazije. Slovenci, ki so na Koprskem večina imajo pa tudi vse polno raznih šol od osnovne pa do gimnazije. Letos so vpeljali še dvojezične šole: slovensko-italijanske. V te šole hodijo lahko Slovenci in Italijani. Italijani se enkrat držijo samo italijanskih šol, ker so se nekateri ljudje v Trstu bali, da bodo te dvojezične šole samo zato, da bi se v njih italijanski otroci poslovenili. Oblasti na Koprskem pa so pustile vsem

svobodo. Tisti, ki hoče, hodi v italijansko, drugi pa v dvojezične. Tisti ki bodo hodili v dvojezične, bodo znali oba jezika slovenskega in italijanskega tisti, ki pa bodo obiskali samo italijanske šole, pa bodo znali italijanski in le za silo slovenski, kolikor se pač bodo naučili slovensčine v nekotliko urah na teden pri pouku italijanščine.

Letos se bo na žalost pri nas učilo spet samo italijanski in bo še naprej prepovedana naša domača slovensčina. Kako bi bili mi radi, da bi pri nas dali na izbiro ali isto italijanske ali pa dvojezične šole. Kako bi bili mi hvaležni oblastem za dvojezične šole, kjer bi se lahko naučili perfektno italijanski in slovenski.

Ljudje se vserod sprašujejo, kdo prepoveduje v videmski provinci manjšinske šole, zakaj je videmska provinca izjema, zakaj se v videmski provinci ne izvajajo določbe italijanske Ustave glede narodnih manjšin.

Naši ljudje ugotavljajo, da se v italijanskih šolah v naših krajih poučuje samo v italijanščini, da je strogo prepovedan domači slovenski jezik tudi za razlaganje, da bi otroci bolj razumeli kaj jim učitelji pravijo. Pri tem z žalostjo ugotavljajo, da v šolah naučijo zelo slabo italijanščino, ker je pač izključen domači jezik. Še manj kot italijanščine se pa naučijo otroci v naših šolah drugih predmetov, ki so potrebni za življenje kot na pr. matematiko in druge realne predmete.

V Furlanski Sloveniji je nad 5.500 otrok v osnovnih šolah, ki so s slabim poukom z napačnim pedagoškim prijemom, z nezakonitim izključevanjem materinega slovenskega jezika kot pomožnega jezika zapostavljeni in ovirani v svojem rednem normalnem učnem razvoju.

Ko 5.500 slovenskih otrok v Furlanski Sloveniji zapusti šolo zna manj kot absolutno italijanske narodnosti na šolah v videmski provinci.

Znanje 5.500 slovenskih otrok po dokončani osnovni šoli je na pr. glede italijanščine tako, da niso sposobni pisati najbolj preprostih pisem in da razumejo le najbolj preproste tiskane članke ne pa knjig in časopisov.

Sedanja osnovna šola v Furlanski Sloveniji ne daje 5.500 otrokom slovenske narodnosti dovolj pripravljenosti in sposobnosti, da bi se mogli uveljaviti v življenju.

Strogo izključevanje domačega slovenskega jezika iz pouka žali domače slovensko prebivalstvo v njihovem patriotizmu, ker ne dobijo od države priznanje in spoštovanja svojega jezika kot predpisuje najvišji Ustavni zakon in kot to doslej najbolj zvesti in dobri državljani zahtevajo.

Naši ljudje nimar bolj prihajajo do spoznanja, da jim takšna čisto italijanska šola le škodi, ker se v njej ne naučijo dobro niti italijanščine in jim mizerno znanje italijanščine ne koristi, ker morajo iti itak na delo v emigracijo, kjer ne rabijo italijanščine, ampak le znanja malega flamanskega jezika ali pa francoščine in nemščine.

Mi Furlanski Slovenci prosimo predvsem napredne italijanske stranke, ki so se že zavzele za ustanovitev slovenskih ali pa dvojezičnih šol v Furlanski Sloveniji.

(Nadaljevanje na 2. strani)

Naši komuni ne smejo umreti

Ze več časa kroži po naših vaseh govoriča, da bojo komun Tipana razpustili in njegove vasi priključili trem komunom. Tako bi morali priključiti Viskoršo k Brdu, Prosnid k Ahtnu, ostale vasi, Tipano (sedež komun), Brezje, Platišče, Krnahto in Debelež pa k Nemasu.

V začetku smo mislili, da so te govoriče brez fundamenta, a tele dni smo zvedeli, da so intencioni rjesne. Viskorški poglavarji in nekateri komunski poglavarji Brda so se že enkrat zbrali in o tem diskutirali. Zdi se, da bi bil komun Brdo pripravljen vzeti pod svojo administracijo Viskoršo. Tudi v Nemasu se že več časa govori, da bi bilo mogoče razširiti komun na gorske kraje. Prosnid, pa kakor je znano, je že pred leti zaprosil, da bi se priključil k Ahtnu. Prošnja še ni bila rešena in leži v ofici-

hah provincialne administracije.

Prav z zadnjem numerju »Matajura« smo pisali, da je tipanski komun v zelo slabih vodah in da ljudje zavoj tega niso kontenti. Ce je komun že danes, ki se administrira sam, tako na slabem, kaj bo šele potem, ko bo administrirali naše vasi komuni, ki leže na ravnem. Vsak lahko vidi kako so zapuščene slovenske gorske vasi v komunih Ahten, Fojda, Nema in Centa. Te so zmjeraj zadnje pri izvajanju javnih del (lavori pubblici) in poleg tega postopa večina z njimi kot z manjvrednimi ljudmi, češ da so hribovci »sciassi« in je treba postopati z njimi drugače.

Naši ljudje bi se morali tako upreti, da ne bi v resnici res prišlo do razpustitve komun. Ohraniti moramo auto-

(Nadaljevanje na 2. strani)

Vserod je domovina, vserod je Furlanska Slovenija

Imamo dve sorti emigrantov iz Furlanske Slovenije kot jih imajo tudi drugi brjegi v Furlaniji. Adni hodijo domov na obisk okoli Božiča in Novega leta, čer ostanejo do velažne, do pomladi, drugi pa se prikažejo v največji vročini, v pasjih dneh, za ferragosto, za par dni in nato izginejo.

Tisti, ki pridejo pozimi domov prinesejo s sabo valižo in ostanejo dva do tri meseca, tisti, ki se prikažejo poleti za ferragosto, pridejo z makino, navadno s kakšnim citreonom ali pa kakšno drugo bolj fino francosko makino, ostanejo dva do tri dni in spet izginejo.

Kakšne sorte so tisti emigranti, ki pridejo poleti z makino? To so tisti naši delavci, ki so šli že prav prva leta po vojski na delo v Francijo, ker so videli, da doma v Furlanski Sloveniji, da v celi Furlaniji ni zanje nabenega dela. Sedaj so ti delavci že več kot deset let v tujini, v Franciji, Belgiji in Švici. Seveda niso več navadni delavci in nekateri sploh niso več delavci ter jim ni treba več trdo delati. Nekateri imajo svoj samostojen meštjer, postali so artigiani-obrtniki, samostojni zidarji, mizarji. Spet drugi imajo svoje makine, kamione in prevažajo robo. Tisti, ki so bili čisto navadni delavci, so se navadili parlar francaisa, in so subito dobili boljše plače. Nekateri naši ljudje so se vrgli tudi na trgovino, na majhken komerčo, ker imajo žilico, da nimar kaj prodajajo. Tudi po kantinah v delavskih kantierih imajo naši ljudje zaslužek. Nekateri so si sezidali majhne hišice in dajejo v najem, v afito sobe, da še kaj prislužijo zraven svojega navadnega dela. V Franciji imajo še bolj kot pri nas v Italiji vsi ljudje, ki so nekaj prisparali, svoje makine. Tudi naši ljudje niso brez njih. In kam naj gredo pokazati te svoje makine kot domov v Furlansko Slovenijo, prijateljem in znanem. Tem ferragostovskim našim turistom je lahko, ko pridejo domov. Vserod švigajo s svojimi makinami, enkrat so na Brdu, čez par ur jih vidiš na Stari gorbi, nato v nadiški dolini. V dveh dnevih obiščejo vse naše kraje, vse naše oštarije.

Radi se malo pohvalijo, kako jim gre dobro. In prav je, da je tako, ker to zaslužijo, saj morajo pridno delati, da imajo makino, radio, pa televizijo, pa vse drugo, kar imajo tudi Francozi, med katerimi živijo. Ne morejo biti manj od drugih, če hočejo, da jih porajtajo v življenju njihovi novi padroni.

Dopade se nam, da ne pozabijo svoje domovine, naše Furlanske Slovenije. Pridejo gvišno na obisk, če ne vsako leto, pa vsaj vsako drugo ali tretjo. Oni imajo bolj odprte oči ko pa mi, ki smo nimar tukaj in vse vidijo kako je pri nas. Vidijo, da se ni nič spremenilo, da je ostalo vse pri starem. Veseli so, da so šli od doma in prestali prvih pet ali šest težkih začetnih let. Sedaj si ne morejo niti predstavljati, kako bi tu živeli, kako so sploh mogli tu živeti v tako mizernih obupanih razmerah. Sedaj se smejejo raznim obljubam, raznim promessam, s katerimi nas pitajo naši poglavarji. Govorijo naš domači slovenski jezik, govoriijo naš francoski, ki so se ga naučili pri delu v Franciji in končno znajo tudi še italijanski, ki ga pa ne rabijo več ne v Franciji in ne doma, ma samo tu pa tam, ko gredo skozi italijanska mesta.

Čudna je pravzaprav, če dobro pomislimo usoda, destino italijanskega jezika pri nas v Furlanski Sloveniji. Po vseh naših šolah nas učijo z vso silo samo italijanski, pa samo italijanski, bognavari kakšne besede slovenski. Naučijo nas slabe italijanščine, takšne za pet soldov, ker so šole zanič. In vendar, ko pridemo v življenje, te italijanščine le bolj malo rabimo. Več rabimo skoraj furlanščino, ki je v šolah ne učijo. Doma govorimo po slovenski, ko gremo na delo, moramo iti med foreste, v tujino, čer govorijo francoski, flamanski, valonski, nemški in druge jezike. Tam, čer moramo delati mi furlanski Slovenci ne govorijo italijanski. Vsi starejši ljudje, starši pri nas v Furlanski Sloveniji skrbijo, da bi se otroci naučili dobro italijanski, da bi otrokom boljše šlo v življenju, ker bodo znali italijanski. In kaj se zgodi v življenju, ravno narobe kar so želeli starši. Nobeden naš delavec se ni dobil službe v Cedadu ali pa v Vidmu, ker zna italijanski. Italijanščina mu ne pomaga do službe. Ravno tako ostane brezposelen, dižokupat, če govori italijansko še tako gladko kot kakšen meridional. Naše otroke bi morali učiti v šolah druge jeziki,

ke, ki jim pridejo prav in ne italijanski, za katerega se toliko ženejo naši poglavarji. Mi smo za to, da se uči italijanski, ker smo v Italiji, toda od pravega nuca nam pa italijanščina ni. Zaki nas ne bi učili vsaj nekaj naše slovensčine, ki je doma in pa s sosedi na Unejskem rabimo.

Takšnega mišljenja so bili tudi naši ferragostovski »Francosi« doma iz Furlanske Slovenije, ki so se nam smejali, ko smo jih vprašali, če jim pride prav italijanščina v Franciji. Zamahnili so z roko in rekli: Govorimo samo tiste jezike, ki nas v šoli niso učili: francoski na delu in v kontaktu s Francozi, doma med nami in z otroki pa po domače v slovensčini. Le kakšno kletvino, bestemmio spustimo na delu, ko smo jezni, toda še teh laških beštemij se nismo učili v šoli.

Prišli smo do absurdnih razmer, da je Furlanske Slovenije več v tujini kot doma, da je prava Furlanska Slovenija pravzaprav nekje v Franciji in Belgiji, čer se lahko govori naš domači jezik brez zamer, in da je Furlanska Slovenija tu doma tujina za dobrega furlanskega Slovenca, da mu je po kolpi, po krivdi videmskih nacionalističnih poglavarjev mačeha, ki mu ne da ne kruha in ne dela, ki mu prepoveduje govoriti v šoli in cervki v domačem slovenskem jeziku.

Dragi naši delavci po vsem svetu, vse rod čer ste, pridite nas še obiskat ali z makinami ali z valižami, vserod in vsi glih boste dobrodošli!

Dreka pod Kolovratom

Nekaj se prebujata tud par nas v Dreki. Ljudje niso več takuò zaprti sami v sebe kot so bli prejšnje cajte, ko niso upal odgovorit forestu, ki je paršu v vas, ne dober dan, ne »buon giorno«. Donas se rade volje parblizajo usakemu, ga uprašajo od kod je in z njim radi diskutirajo o usakdanjim živjenju in svetovnih dogodkih.

O čem naši ljudje najrajš govorijo? Govorijo najrajš o problemih, ki riguardajo živjenje ubogih ljudi, ki so zapuščeni in šfrutani do mozga. Štirinajst ljet je pasalo odkar je končala uojska in se do donas ni še nič nardilo za zbuojsat ali olajšat težko ekonomsko situacijo v Dreki. Vlada (governo) je popounoma pozabila na nas, čeglih so par usakih votacionih votal skoraj stuo par stuo za demokracijo kristjano. Nacionalistična lokalna in tud nacionalna stampa je postavljala Dreko dostikrat za vzgled (esempio) drugim krajem, kakuò so par nas votal.

O kaj obljub so dali našim ljudem, ki jih potle niso izpounil, koliko laži so povjedali za pardobit vote naših ljudi. Ljudje so spregledal in donas se nikoder ne čuje tarkaj preklinjati governo, kot prav v Dreki.

Rjes je, de zavoj nesreče geografske lege in slabe ekonomije ni mogoče delati čudežev v Dreki. A lahko bi oprostil

PODBONESEC

Kal, Arbeč in Zapotok brez vode

Ljetošnje poljetje so ble gorske vasi Kal, Arbeč in Zapotok brez vode. Sedanji vodovod daje v suhih dneh tako malo vode tjem vasem, da nje zadost še za skuhat. Težave so velike, ker muorajo vodo nosit ali vozit, da zadoste življenjskim in higijenskim potrebam.

Ta vodovod pa bi se dalo zbuojsat. Vodo bi korlo zajet nekoliko buj visokò, kjer je večji izvir. Mislimo, da ne bi bilo dosti strošku za podaljšanje tubov do novega izvira in da jih komun bi lahko mogu uzdaržat, končno pa, saj za tajšna djela pride na pomuoč država. Torej le malo več dobre volje od strani komuna in odpravljenja bi bila tud ta težkoča, ki tare uboge ljudi iz Kala, Arbeča in Zapotoka.

STRELA UBILA KMETA

Pretekli četrtek, kar je divjala huda ura po naši dolini, je bil pedesetletni Celestino Gorenščak iz Arbeča u gozdu, kjer je parpravil hlude. Kar se je uliu dež se je zateku pod njek kostanj,

de bi bil pod strjeho. Nesreča pa je tjela, de je udarila strjela glih u tisto drevo in Gorenščaka ubila. Tam blizu so bli tud njegovi domači, ki so nesrečnemu možu hitro skočili na pomuoč, kar pa ni nič pomagalo, ker je bil Gorenščak že martu.

SREDNJE

ZA POPRAVILO CJESTE

Za povjedat po pravic so vse naše cješte potrebne več ali manj popravila. Zaenkrat bojo popravili samo tisto v Idrijski dolini pri Klinacu in bojo v ta namjen ustanovil djelavni center. Na razpolago je 1. 182.000.- lir, ki jih je dalo Ministrstvo za javna dela (Ministero dei Lavori Pubblici).

NEME

NOV VOZNI RED NEME-VIDEM

S prvim oktobrom je stopu v veljavo nov vozni red (orario) avtobusa, ki vozi na liniji Neme-Videm. Novi vozni red je tale:

Odhodi iz Nem: 6,55; 8,20; 12,25; 14,10; 16,00; 17,30 (ob nedeljah).

Odhodi iz Vidma: 7,40; 11,15; 12,00; 13,25; 17,00; 18,30; 21,30 (ob nedeljah).

POPRAVILA OB KRNAHTI

Te dni so začel popravljati rečni napis ob Krnahti v Borgu Ariis pod mostom par Sv. Gervaziju. Na tjem kraju je voda nimar spodjedala cjesto in grožila tud nikaterim hišam.

TAJPARA

NOVA ŠUOLA V PLATISCAH

Z djeli par graditvi nove šuole v Platiščih so končali. To djelo je bio zarjes nučno, ker do sada so bli šuolski lokali u gorenjih prastorih mlekarne, ki se kapi niso bli ne higijenični in niti parpravni za šuolsko aulo. Škoda pa je, da je nimar manj šuolskih otrok, ker cjele družine usako ljetu u večji masi emigrirajo v estero.

SV. PETER SLOVENOV

VODOVOD POPRAVLJAJO

Končno so se le zganil naši poglavarji in dali popraviti vodovod. Lanska povodnja ga je močno vederbala in zatuò smo imjel u poljetni mjeskih zlo malo vode. Voda je zajeta u Štupci in sada bojo tie izvedli posebna djela. Part strošku za to djelo bo dala država.

U kratkem bojo začel naprej djelat drugi tronk puojske poti, ki peje iz Altovice u Podar. Inšpektorat za kmetijstvo (Ispettorato dell'Agricoltura) je nakazu za to šo še 800.000.- lir.

GRMEK

PLATAC. V petek 4. septembra je povila 20-letna Celesta Jurman iz naše vasi v čedadskem špitalu lepo čičico. Mali čičici so da'i ime Rosina. Mladi materi in očetu, Guidu Vogriču, čestitam. Rosini pa želimo, da bi bila posuta njena življenska pot s cvetjem, da bi živel srečna, zdrava in vesela!

DOL. BRDO. V nedeljo 13. septembra je za nimar zatislil oči naš dragi vaščan 61-letni Evgen Vogrič-Marjanen po domače. Pogreb je bil v ponedeljek 14. septembra. Pokojnega Evgena, ker je bil pri vseh priljubljen in spoštovan, je spremljalo polno ljudi k zadnjemu in večnemu počitku.

Družini in zlahti izrekamo naše globoko sozalje!

DOBENJE. V nedeljo 13. septembra nas je za večno zapustila, po dolgi in mučni bolezni, naša draga vaščanka 52-letna Rukin Rozalija. Rajna Rozalija zapuščala majhne otroke in žalujočega moža. Vsem izrekamo naše iskreno sozalje.

SV. LENART SLOVENOV

REGULACIJA HUDOURNIKA ARBEČA

Povjedati muoramo dobro novico, da so se kompetentne oblasti le odločile in bojo v kratkem začel z regulacijo vode Arbeča. «Ufficio Provinciale del Gen'io Civile» iz Vidma je že dal v apalt gradnju rečnega napisa, ki bo koštu okuol šest milijonu lir.

Ob vsakem večjem dažu Arbeč močno naraste in ker je rečna struga med Škrutovem in Mjerso zlo plitva, prestopi bregove in poplavlja vsa polja in njive. Voda dostikrat odnese iz njiv vse pardjelke in dober del rodovitne zemlje. Z milijonarskimi djeli se bo sigurno škoda omejila in takuò bojo imjel kmetje svoje pardjelke buj zasigurane.

Naši komuni ne smejo umreti

(Nadaljevanje s 1. strani)

nomni komun, boriti pa se bo treba, da se izboljša administracija, kar pa mislimo, da ne bo težko, saj so vsakih štiri leta komunske volitve (votazioni), ki dajejo ljudem možnost, da si libero izberejo take može, za katere mislijo, da bodo znali dobro voditi administracijo. Prihodnje komunske volitve bodo prihodnje pomlad in zato bi bilo prav, da ljudje že sedaj začno premišljevat, katere može naj bi zbrali za svoje bodoče administratorje. (Gino Pascoli)

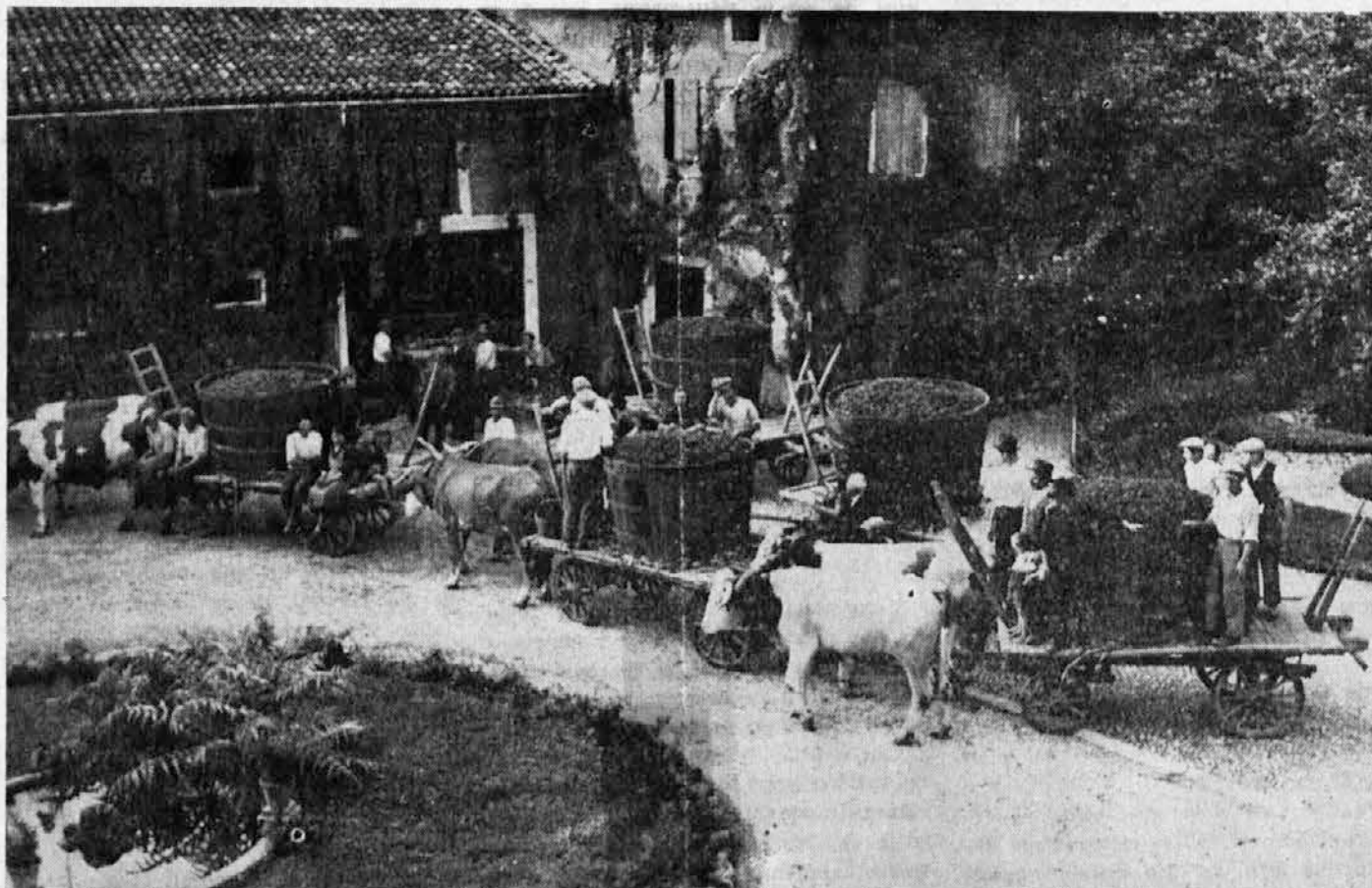
Italijanski javnosti ob začetku šolskega leta

(Nadaljevanje s 1. stran)

niji, dalje vse resne demokratske italijanske stranke, da tudi one podprejo predloge socialističnih strank ali pa predložijo svoje predloge glede slovenskih dvojezičnih šol v Furlanski Sloveniji, ker je to tudi v interesu Italije, da preneha sedanje krivično stanje, ki ni ne v korist in še manj v čast Italije, da operirajo na našem ozemlju takšne šole, ki niso kos svoje naloge niti v slabem pomenu, da bi nas namreč italianizirale, niti v dobrem, da bi ustvarile iz nas enakopravne zadovoljne državljane, katerih jezik se spoštuje.

Ker je zelo dolg iter zakonskega projekta predloženega parlamentu, da bi bile pravno priznane slovenske šole tudi v videmski provinci, prosimo predlagatelje iz vrst komunistične in socialistične stranke ter tudi poslance drugih strank, ki jim je mar pravi interes države in vseh državljanov da intervenirajo pri kompetentnih šolskih oblasteh v Rimu in Vidmu, da se letos dovoli raba slovenskega jezika kot pomožnega jezika na vseh šolah v videmski provinci, kjer živi kompaktna slovenska narodna manjšina.

Šolski proveditorat v Vidmu naj izda podrejenim didaktičnim direkticijam nalog, naj se učitelji pri pouku italijanščine in drugih predmetov v vseh petih razredih osnovnih šol poslužujejo za dosedaj najboljših pedagoških uspehov za razlago in pojasnjevanje domačega slovenskega jezika.

...Kmalu ga homo pili in se bomo otresli vsakdanjih skrbi, ker jih bomo v »glazu« vina potopili.

Sedaj odberimo koruzo za seme

Praden pobereemo koruzo, moramo misliti tudi na to, da si preskrbimo dobre ga semena za prihodnjo pomlad.

Doma pridelano seme je vedno najboljše, ker se je tudi že prilagodilo podnebjju in ostalim razmeram. Zato bomo morali poskrbeti, da iz svojega pridelka izberemo najboljše seme.

Ce odberemo semensko koruzo najboljših in najbolj rodnih sort z dobrimi dednimi lastnostmi in če pravilno obdelamo zemljo, bomo povečali pridelek koruze, ne da bi tudi povečali površino posejano s koruzo.

Koruzo odberemo že pri trganju na njivi. Ko trgamo koruzo, bomo storže, ki so zrasi na najlepših, najbolj zdravih in krepkih rastlinah, določili za seme. Vsaka rastlina daje namreč svoje dobre lastnosti potomstvu. Pregledali bomo nato storže, ali so dovolj dobro razviti, ali imajo ravne vrste in če so polni zrn ne

le v sredini, ampak tudi na obeh koncih in če so res zreli. Storže, ki ustrezajo vsem tem pogojem, bomo dočeli za seme.

To je prvo, grobo odbiranje semena. Drugo, bolj natančno odbiranje izvršimo kasneje, pozimi ali zgodaj spomladi. Takrat ponovno pregledamo vse odbrane storže in izmed njih izberemo zopet najboljše, ki jim na obeh koncih oluščimo zrnje. Za seme bomo porabili samo zrnje iz sredine storža, kajti to seme je najboljše razvito najbolj zdravo in pravilno oplojeno.

Nekaj o vrenju mošta

Vinogradnik se mora zavedati, da morebitne napake ob vrenju postanejo lahko usodne za ves pridelek. Že pri trganju moramo paziti, da ne bomo rezali predolgih pecljev, ker je v teh mnogo česlovine (tanina), katero alkohol izuži pri vrenju in pride nato v vino. Tako vino sicer v veliko manjši meri podvrženo kvarom dobi pa trpek okus in temnejšo barvo, ker tanin oksidira. Poleg tega moramo paziti, da poškodovane jagode ne pridejo med zdrave. Treba jih je izločiti, ker so na njih klice raznih glivic in bakterij. Nekatero vsebujejo močno oksidacijsko sredstvo (oksidazo), ki kvari barvo vinu in tudi okusu. Da mora biti posoda čista, ni treba poudarjati še posebej. Mlado vino je zelo občutljivo in če mu ne posvetimo potrebno nego se zelo rado pokvari.

Vedeti moramo, da poteka vrenje najboljše v toplem območju med 18° in 22° C. Če je vrelni prostor hladnejši, ga moramo ogrevati. Če toploča v vrelnem prostoru preseže te meje, je treba prostore zračiti.

Grozdja ne smemo trgati zgodaj zjutraj, ampak šele ko se rosa osuši, ker sicer rosa močno razredči mošt in bo vino zaradi tega precej slabše. Če trgamo v poznejših urah bo mošt toplejši in vrenje se bo začelo dosti hitreje. V tem primeru bo manjša nevarnost, da bi se razvili v moštu kvarni procesi. Za uspešno vinarjenje moramo torej upoštevati sledeče:

1. Grozdje moramo temeljito čistiti in ne smemo rezati predolgih pecljev.
2. Delo moramo opraviti čim hitreje.
3. Razpolagati moramo s čistimi vrelnimi posodami.

4. Iz vrelega prostora moramo odstraniti vse dišeče snovi.

5. V vrelnem prostoru moramo natančno nadzorovati toploto.

6. Prehladen mošt moramo segreti, prevročega ohlajati.

7. Nenehoma moramo nadzorovati toploto mošta. Če se ta ohladi, pokrijemo vrelne kadi, da se ne zgubi toplota, ki nastaja pri vrenju, če se preveč ogreje, moramo zračiti.

Praktični nasveti

Preproge bodo dalj časa vzdržale, če pritrđimo mizam in stolom na noge kosček klobučevine.

Vrelo mast, ki je brizgnila na tla, polijemo hitro z mrzlo vodo, da se strdi in se tako ne zaje v les. Strnjeno postrgamo z nožem.

Pri sadnih pogajah se testo rado napije sadnega soka in ni rahlo. Da to preprečimo, natresemo med testo in sadje drobtinice, ki sok popijejo.

Aluminijaste posode ne smemo umivati s sodo. Za čiščenje te posode uporabljamo milo, fini pesek in vročo vodo. Če je posoda zelo mastna, jo pred pomivanjem obrišemo s papirjem.

Vodo ohladimo brez ledu, če jo denemo v steklenico ali glinasto posodo, zavijemo v mokre krpe in postavimo v senco, najbolje na prepih. Steklenic ni treba zapirati. Čež nekaj ur bomo imele lepo ohlajeno pitno vodo. Na isti način lahko hladimo tudi vino, žganje in druge pijače.

Usnje, ki ga je zmočil dež in je zaradi tega postalo trdo, omehčaš, če ga o-

Prehod k suhemu krmljenju

Ob suhih jesenskih dnevih nam kaže puščati živali na travniško pašo že samo zaradi gibanja, sonca in svežega zraka. Če pa so travniki zaradi dežja premokri, ne kaže goniti živine na pašo. Tudi v primeru slane naj ostane živina toliko časa v hlevu, dokler slana ne izgine. Kdor tega ne upošteva, dobe njegove živali drisko, breje živeli pa lahko zvržejo itd. Nevarna je za živino tudi mlada detelja in paša po travnikih s posebno bujno raščo. V teh primerih in tudi drugače se priporoča, da dobijo živali vselej nekoliko sena, preden gredo na pašo. Tudi se ne priporoča napajanje po paši, zlasti ne, če smo pasli po detelji, da se ne pojavi nevarno napenjanje.

Ko vidiš, da jesenska paša ponehava, začni polagoma pripravljati živino na hlevsko, suho krmljenje. Čim bolj se izvrši prehod, od zelenega k suhemu krmljenju, tem laže in bolje se živina privadi na zimsko suho krmljenje, tem manjša bodo pri živini izgube na teži in mleku.

Sicer pa prav izrazitega suhega krmljenja, ki je bilo nekoč pri nas čez zimo splošno v navadi, na smotno in času primerno urejenih kmetijah skoraj ni več. V zadnjem desetletju se je v dostih krajih uredilo pridelovanje krme tako, da dobivajo lahko živali v teku cele zidne tudi sočno krmo, in sicer do božiča ali svečnice poleg rezanice ali sena re- ali in peso in potem do nove paše ali nove zelene krme ansilažo oziroma kisano sočno krmo.

Na tako urejenih kmetijah prehod k zimskemu suhemu krmljenju ni težak. Seveda, kjer za zimsko krmljenje živine ni repe ali pese in okisane krme, je treba prehod izvršiti tem bolj pazljivo. Upoštevati moramo namreč, da potrebujemo govedo za nasičenje s suho krmo le četrti del tiste množine krmil, ki je sicer potrebna pri pokladanju zelene krme ali pa na paši. Če je moralo govedo použiti na paši ali pri zelenem krmljenju 60 kg trave ali drugih zelenih sočnih krmil, da se je nasitilo, zadostuje

sedaj pri suhem krmljenju govedu za nasičenje že 15 kg sena oziroma suhe krme. Po prehodu na suho krmljenje se morajo torej prebavila živali (posebno želodec pri prežvekovancih) temu primerno skčiti; dočim se mora izločanje prebavnih sokov zaradi predelave in prebave teže raztopnih redilnih snovi v suhi krmi znatno povečati. Čudno bi torej bilo, če bi prehiter prehod k suhemu krmljenju ne imel nikakih hudih posledic. Zaradi nepripravljenosti prebavil in prebavnih sokov na suho krmo izostane pravilno in redno prebavljanje. Pojavi se lahko napenjanje, zaprtje, krči itd. Živina trpi in hujša. Krave pridejo ob mleko.

Da se izognemo vsem tem neprijetnostim, uredimo torej prehod od zelenega na suho krmljenje prav polagoma. Ko opazimo, da dobiva živina že premalo paše in da gredo zelena krmila h koncu, začnimo pokladati pač vsak dan zjutraj in zvečer suho krmo. Pri hlevskem zelenem krmljenju začnimo pravočasno mešati med zeleno krmo suho krmo. Zelene krme naj dobiva živina od dne do dne manj, suhe pa vedno več. Čim bolj počasi se izvrši ta prehod, tem laže se privadi živina na novo, suho krmljenje in tem laže se prilagodijo vsa prebavila in prebavni sokovi na suha krmila. Manj kot 14 dni naj ne bi trajala prehodna doba od zelenega k suhemu krmljenju.

Upoštevati je treba končno še to, da prehod od ene krme na drugo ne bo samo v pogledu sočnosti preneli, temveč da tudi glede redilnosti in tečnosti prehod ne bo prehiter. Paša in zelena krmila, posebno detelja, je bogata na lahko prebavljivih redilnih snoveh, predvsem beljakovinah, dočim je suha rezanica navadno bolj prazna. Zato naj posebno močne krave prvi čas po prehodu dobe lahko prebavljivo otavo in po možnosti še tako tečno krmilo (otrobe, tropine itd.). Vsak gospodar le predobro ve, kako težko je enkrat padlo mlečnost spraviti na prvotno višino.

ZA NAŠE gospodinjje

Kako ohranimo paradižnike

Na več načinov lahko shranjujemo paradižnike v naravni obliki čez zimo; ogledjmo si torej najbolj preprost način. Izmed paradižnikov, ki jih pri nas gojimo, je za shranjevanje najbolj primerna vrsta lukulus. Ta se razlikuje od drugih v tem, da ima drobne okrogle in gladke plodove, ki vise na stebulu kot nekaj grozd (6 do 8 plodov); meso je bolj tanko. Za spravljanje je primerna tudi vrsta »humberta«, katere plodovi so jajčasti, jako meseni in trdi.

Ako jih hočemo ohraniti čez zimo sveže, ne potrgamo vsakega ploda zase,

temveč odrežemo vseh 6 do 8 skupaj in sicer tedaj, ko pričneta prva dva zoreti. Ako bi pustili, da nam več plodov dozori, bi s tem nič ne pridobili, ker potem posamezni paradižniki zelo radi odpadajo. Te grozde obesimo na živo, vrvi ali tudi na rogovile vej, da visijo vsak zase; tako pripravljene postavimo v zračno in suho shrambo (podstrešje, lopa, skedenj), kjer pozimi ne zmrzuje. Od časa do časa jih pregledamo in nemudoma odstranimo tiste, ki jih je napadla gniloba. Tudi je umestno, da jih včasih nekoliko zažepjamo proti plesnobi.

brišes s krpo, ki si jo namočila v petroleju.

Včasih imamo na obrazu suho polt, na nosu pa mastno; v tem primeru si nos umivamo z mlačno vodo, vsak drugi dan pa s alkoholom. Poleg tega je dobro, da si nos ščetkamo kar na suho s srednje trdo ščetko. Rdeč nos je znak bolnega želodca ali nerednega krvnega obtoka.

Ce imamo mastno polt, si obraz umijemo z mlačno vodo in si ga dobro sfortiramo, nato pa mažemo z mastno kremo. Dvakrat tedensko pa si obraz mažemo z rumenjakom kar vrhu kreme in čakamo, da se posuši, nakar si obraz umijemo s hladno vodo.

Za živce je voda odlično sredstvo; če ste razburjeni, stopite v kad in pustite, da vam voda teče po hrbtu.

Globoko oranje v pozni jeseni

Klic po povečanju pridelkov gre danes po vsej deželi. Pri našem prizadevanju za zvišanje pridelkov mislimo navadno in v prvi vrsti na gnojenje in umetna gnojila.

Ne glede na to, da umetna gnojila danes sokraj niso dosegljiva, se ta marsikomu zde sedaj že predraga. Tudi uspehi z umetnimi gnojili (večji del zaradi nepoznavanja zelo zamotane uporabe) niso bili vedno in povsod taki, da bi preprost človek lahko dobil od njih popolno zaupanje.

Res, uspehi z umetnimi gnojili niso bili vedno zadovoljivi, vendar so pretežno v naših rokah možnosti, ustvarimo vse pogoje, v katerih bodo umetna gnojila in tudi naravna gnojila — v polni meri in uspešno delovala. Med te pogoje spada rahla, prezračena, globoko prerahljena zemlja.

Pa ne samo zaradi boljše učinkovitosti gnojil, temveč tudi zaradi splošnega povečanja rodovitnosti zemlje, je potrebno, da orno plast poglobimo, da zemljo, namenjeno za spomladansko setev, že v jeseni globoko preorjemo in zrahljamo.

Navedeno globoko obdelovanje in oranje, ki seveda ni izvedljivo na vsaki zemlji enako temeljito; je prvi preizkusil neki profesor Firagutti iz Milana.

Sicer že tudi posamezni naši kmetovalci orjejo jeseni, predvsem za krompir, z železnimi »brabantarji« do 20 in celo 25 cm globoko. Pri tem se nič ne ustrašijo pri prašenju za krompir in peso tudi za kak centimeter mrtvice spraviti na površje; to seveda je ob prav dobrem gnojenju.

Tudi mi zaradi tega letošnjo jesen po možnosti preorjemo ali prerahljamo vso zemljo in zvišajmo s tem njeno rodovitnost. Upoštevajmo, da rodovitnost zemlje ni odvisna samo od njenega naravnega bogastva ali siromaštva na rastlinski hrani, temveč tudi od tega, če je rastlinska hrana koreninam lahko dostopna ali ne.

Rastlinska hrana (redilne snovi) pa je koreninam dostopna le v globoko zrahljani in prezračeni, čez zimo temeljito in globoko premrzjeni zemlji.

SREZNEVSKIJ:

Gli Slavi del Friuli

(Frjuljskie Slavjane). 17-19 f.

Chi è passato in diligenza per la strada Vienna-Milano, forse si ricorda ancora il largo fiume Tagliamento, che gli indigeni chiamano Tadjamento-Taja, il qual fiume offre tanto una bella vista di sé alle alture di Venzone, sfociando libero e giocando nella pianura del litorale friulano, dopo aver raccolto acque in abbondanza dalle montagne friulane. Nella sua enorme valle, alla sua sinistra, sono situate le città di Udine e di Cividale. Ma a occidente di esso, lontano, si vedono le Alpi: dalla strada per Milano quelle vette si possono ammirare biancheggianti e fino a giugno coperte di neve. Altre Alpi corrono da nord a sud fra i fiumi Torre ed Isonzo, fino a Gradisca ed oltre là dove svaniscono insieme all'orizzonte. Tra queste Alpi vivono gli «Slovegni», ovvero gli «Schiavi», come i loro vicini d'occidente usano chiamarli.

In parte essi appartengono al Principato di Gorizia (Goerz) ed in parte al Friuli. Al nord arrivano fino al Monte Musi, a sud-est fino oltre Cividale, mentre a sud-ovest cessano subito all'iniziar della pianura. Infatti sulla destra della strada da Gemona a Cividale non ce ne sono affatto. Anzi, in certi punti sulla sinistra non ce ne sono più, purchè la terra sia al piano: perchè tutte le terre buone sono occupate infallibilmente dai Friulani.

La via migliore per arrivare alle montagne degli «Slovegni» è quella da Cividale a San Pietro ed oltre,

4. seguendo il corso del Natisone, che scende giù dalle alte cime del Serpenizza (la nota in calce avverte che il ruscello Serpenizza non sgorga dai monti di Serpenizza, bensì dai Musi e passa per Brezja (Montemaggiore) prima di gettarsi nel fiume Natisone). Il Natisone separa gli «Slovegni» settentrionali da quelli meridionali.

Inoltre, partendo da Resia, avrei dovuto fare un'altra strada e scavalcare i monti. Io invece aggirai le montagne degli «Slovegni» e, passando a sud del Natisone e di San Pietro, sbucai fuori nelle loro vicinanze, ma a Cividale.

Durante tutto questo mio viaggio, mi è stato guida il Resiano Tone Bobez, che aveva molte altre volte ormai percorso quella strada. Da uomo vissuto ed intelligente, egli facilmente indovinava i miei desideri, ed essendo conosciuto dappertutto, mi presentava dovunque alla gente.

Ma io ancor più avevo bisogno del suo aiuto, quanto meno potevo sperare di poter incontrare sul posto delle persone istruite ed indigene, essendo ogni potere ed ogni ricchezza nelle mani dei Friulani e dei Italiani, mentre agli «Slovegni» è riserbata l'oppressione ed il peso d'una vita segregata e chiusa in paesi selvaggi: vita priva di speranza e, spesso, di ogni possibilità d'aiuto, anche se aiuto contro le più crudeli ed elementari necessità della esistenza.

Soltanto nei villaggi di Ter (Lusevera) e Nimis incontrai sacerdoti slavi (la nota in calce avverte che Ter è Predielis, non Lusevera, mentre Bardo è Lusevera. Avverte anche che Nimis non era mai stata slava, mentre Romandolo e Cergneu, sì). Ad essi sono grato, ma specialmente a don Sebastiano Adami, cui debbo schiarimenti ed informazioni che da solo con la mia guida non sarei mai riuscito ad ottenere.

Solamente la più dura necessità potrebbe aver costretto degli esseri umani a stanziarsi in quelle gole. Massi enormi si accumulano gli uni sugli altri o per ripidi pendici o su pareti rocciose, il tutto fra stentatissima vegetazione di rovi e sterpi. In mezzo alle sterili rocce i ruscelli impetuosi si sono scavati e continuano a scavarsi, gole profonde. A coronare le montagne si sono formati dei valloncini ogni tanto, sopra frontali rocciosi, impediti e minaccianti. Le valli, come siamo abituati a disegnarcele, non esistono là. Non c'è assolutamente nessun angolo di quella zona, in cui l'uomo possa liberamente e per sua volontà sviluppare una qualsiasi economia agreste: egli deve raccogliere la misera zolla sulla ripida pendice e coltivarla, deve ritirarsi contro le rocce e nascondersi nei crepacci fra le pietre. Egli è costretto a vegliare sopra il suo povero campicello, lavorato con le sue proprie mani, come sopra una aiola di fiori. Talvolta non si regge nemmeno più sulle gambe per la inclinazione del terreno, ma continua a zappare e a fare i solchi, ben felice se la ripida parete gli acconsentirà di formare un campicello lungo 10-15 sazenn.

Egli deve soppesare ogni suo atto e spesso si sofferma a riflettere mentre guarda il boschetto che gli è rimasto nel vallone, dubitando in cuor suo se gli convenga sacrificarlo per farne quattro solchi, o se non sia piuttosto preferibile morir di fame.

Ogni nuovo anno, lo stato della sua fortuna può cambiare. La piena primavera può coprire il suo buon campicello di uno spesso strato di sassi; può lavar via l'humus produttivo, infrangere ed abbattere fino l'ultimo alberello del suo bosco, oppure innondare di buon fango concimato il suo appezzamento di terra che finalmente potrà sfamarlo, mentre prima non riusciva a nutrire neppure i muschi; gli può portare una buona prov-

za naše mlade bralce

GOLAR MANKO

Prleki na Turškem

Prleki so šli v gorice. Doma so bili iz Veržeja, kjer raste pamet kar za plotom kot kopriva in zato se paglavci ne marajo zanjo.

Prleki so se v gorica nabrali vina. Ko so šli proti domu, so se venomer spotikali ob svoje noge in merili cesto do jarka in še v njem.

Pršli so do Babjega klanca, kjer so pravijo, nekoč zdavnaj nabile prleške žene Turke, ki so stikali nosove za imenitnim jeruzalemskim vinom. Ko so prišli na vrh brega, se je zaletel drugi Verženeec v prvega, tretji v drugega, četrti v tretjega in so se zaletavali vsi vprek, dokler niso popadali po tleh in se začeli valiti po bregu. In so se kotalili celo noč in cel dan in celo noč, dokler se niso privalili v temi pred dvor samega sultana.

Turška hiša je bila velika in visoka, da so Prleki kar strmeli. Najbolj je zijał Bahirov Tunek in dejal: »Dečki, tega pa še v Ljutomeru nimajo, čeprav zmorejó vse.«

Ker je bil ravno večer, so žarela okna, kot bi hodilo spat samo sonce na turški dvor.

Pa je zopet dejal Tunek: »Dečki, to mora biti pravzaprav kakšna kréma. Gremo noter, čeprav nimamo penězov!«

In si možje niso dali reči dvakrat in

so kar planili skozi vrata.

Ko je zagledal turški cesar Kara Mustafa prleško družino, ga je vrglo skoraj vznak, čeprav je sedel na prestolu. Brž je pomignil turškim vojščakom, naj vržejo Prleke iz hiše. Toda Vrženci so pri priči potegnili iz žepov svoje pipe in rekli »Aufbiks«, in že je bežal turški cesar iz dvorane, kajti Vrženci so vražji ljudje.

Vrženci so se podili nekaj časa za Turki, ko pa so videli, da jih ne bodo mogli ujeti, so se vrnili v sultanovo sobano in se drli, naj jim postrežejo, sicer bodo obrnili turško hišo na glavo.

Vsi Turki, ki so zijali skozi okna, so bili čisto ob pamet, ko so si vihali divji Prleki še bolj divje brke in kričali, da se je slišalo daleč v turško deželo.

Kar so zagledali Verženci skozi odprta vrata, kako so korakali po cesti turški vojščaki in se preplašeno ozirali.

In je vprašal Smehov Nacek: »Kam pa gredo ti možje v teh smešnih bregušah in robačah?«

Komaj je izdaval nekje za oknom turški cesar: »V krémo gredo, pili bodo jeruzalemea!«

Nato pa Tunek: »Dečki, če je pa tako, pa takoj za njim, kajti žeja me, da me kar mraz spreletava!«

Žejni Verženci so jo uvrili skozi vrata

kot vihar. Turška straža je takoj zapahnila za njimi vrata in zaprla okna, kajti hudo bi bilo, če bi se Verženci vrnili.

Kako je bilo s Prleki zunaj, ne vem. In če niso zgrešili poti, so se morda že vrnili domov v svoj Veržej, kjer raste pamet kar za plotom in za katero še paglavci ne marajo.

Srake in kača

Na nekem starem drevesu sta gnezdila Srakar in Sraka. Sraka je čepela v gnezdu in valila jajčeca. Srakar pa je nosil hrano. Nekega dne, ko sta odletela, se je prilazila v gnezdo črna kača in pojedla oba mladiča, ki ju je Sraka izvalila. Črna kača j esicer prebivala pod debelom v veliki votlini.

Ko sta se Srakar in Sraka vrnila domov, je bilo gnezdo prazno. Obi sta bila žalostna. Ni bilo prvič, da jima je črna kača pojedla mladiče. Sraka se je zbalala za svoj zarod, zato je rekla možu:

»Preseliva se drugam, če ostaneva tu, bo najin rod zaradi te črne kače propadel.«

Mož ji je odgovoril: »Tudi mene skrbi, kaj bo z najinimi mladiči.«

»Mar se upaš še dalje boriti z to kačo, ki je veliko močnejša od naju«, je zatarjala Sraka.

»Ne skrbi, žena! Razum je močnejši.«

»Ne skrbi, žena! Razum je močnejši od nasilja«, je odgovoril mož.

»Razumem te, a povej, kaj naj storiva«, je rekla žena.

»Pslušaj me dobro. V Jezeru, nedaleč od tod, se vsak dan kopa bogat mladenič. Ko se sleče, odloži zlato verižico pod grm z obleko vred. Pojdi in vzemi verižico ter jo skrivaj odnesi v kačjo votlino!«

Naslednji dan je Sraka po moževem navodilu odnesla verižico v kačjo votlino.

Ko se je mladenič skopal in oblekel, je opazil, da nima verižice. Zaman jo je iskal ob grmu in ob jezeru. Iskal jo je po poti in tako zašel tudi v gozd. Slednjic je našel verižico v kačji votlini. Mislił ej, da mu je kača ukradla verižico, zato jo je pri priči ubil.

Odslej je srača družina srečno živela in množila svoj zarod. Sraka je bila vesela, a Srakar je modroval:

»Kar lahko storiš z razumom, ne delaj z junaštvom.«

ANEKDOTA

Kantova raztresenost

Nekega večera so velikemu nemškemu filozofu Kantu v gostilni ukradli klobuk. Ker je zunaj precej deževalo, mu je gostilničar ponudil svoj dežnik, da bi lahko odšel domov.

— To mi ne bo dosti pomagalo, — mu

Urašima in želva

Na morsk obali, ki jo oplakuje s solnim cmed obsijani Nipon, je živel nekoč vrl mlad ribič, po imenu Urašima. Njegovi starši so bili siromašni, zato jim je moral tudi on pomagati, da so si zaslužili vsakdanji kruh. Vsako jutro je odšel na lov na ribe in ves božji dan se je upiral, da je lahko pripravil zvečer svojim dragim skromno večerjico. Morje je ljubil nad vse. Modrikasti valovi, v katerih se je odražalo vedro nebo, so ga tako očarali, da je lahko ure in ure presedel na obali, se vozil v čolnu in strmel v hladno, čudovito modrino. Ali za gledanje je bilo malo časa, ker je moral loviti ribe. Tega pa ni delal rad, bollelo ga je, da je moral ljubljenu morju jemati njegove srečne prebivalce, ki so se tako veselo dvigali in spuščali na valovih in so bili tako mrzli in modri, kakor morje samo.

Ko se je nekega večera vračal z lova, mračen in izmučen, je opazil na obali, kako se je razposajena deca igrala z neko stvarjo, jo suvala tja in sem in jo obmetavala s kamenjem. Stopil je bliže in videl, da je bila to želva, ki jo je nemarna in okrutna deca tako mučila. Ogorčen je pokaral hudodelce. Oni pa so mu odvrnili, da je želva njihova in da jih lahko v uho piše.

Urašima jih je nagovarjal, naj pustijo žival na miru, prosil je in grozil, ali vse zaman. Ko so pobalini videli, da ga njih postopanje boli, so še huje mučili ubogo žival. Tedaj jim je Urašima ponudil vse ribe, ki jih je tisti dan nalovil, če mu prepuste želvo. Malopridneži so bili s tem seveda zadovoljni, vzeli so ves dohodek njegovega truda in jo zmagoslavo pobrisali.

Mlad ribič pa je odnesel želvo na morsk obal in rekel:

»Raduj se svobode, rajši bom zvečer lačen legel k počitku, kakor da bi me motil v spanju prizor tvojih muk.«

Nato je odšel domov.

Ozmerjali so ga, da je prišel praznih rok. Ko pa je povedal svojim staršem kako in kaj, so bili vendar ponosni na svojega vrlega sina.

Nekoliko dni potem se je vrnil Urašima zopet praznih rok od ribjega lova. Ves dan ni mogel nesar drugega uloviti, kakor nekaj morskih klobukov. Bil je močno potr in je strmel v tla, namesto da bi, kakor po navadi, gledal proti nebu. Nenađoma zapazi pred seboj želvo, katero je bil rešil. Ona ga nagovori in povabi: — — — — — je odvrnil Kant — ker ne bom prišel do doma. Predvčeršnjim sem se preselil v klobuku pa imam listek z novim naslovom!

bi, da sede na njen hrbet, da ga odvede na neko mesto, kjer bo našel nekaj boljšega od rib.

Sprejel je njeno vabilo in sedel na njen hrbet. Ona pa ga je odnesla daleč, daleč na široko morje. Ko nista videla več kopnega, je odprla sredi vode neko pot, po kateri sta zdrčala navzdol. Bilo je že prav temno, ker sonca je bilo že zašlo. Spodaj pa je bilo vse svetlo, bleščeča, bela svetloba je sijala na dnu morja in jima kazala cilj njunega poa. Prišla sta do čudovito lepega hrama. Tedaj je rekla želva: »To je Ringo, dom mojega očeta. Stopi noter, da ga pozdravimo in da se ti zahvali, ker si me rešil.«

Hram je bil ves od žoltega marmorja. Okna so bila obrobljena z biseri, bleščeči dragulji so venčali krož in rubini so bile pismenke, ki so krasile stene. V prostorih Ringa so bili nakopičeni vsi zakladi sveta.

Oče prijazne voditeljice je počival na ležišču od morske haloge, ki so ga popirali koralni stebriči. Pozdravil je gosta in ga povabil, naj si izbere od njih bogastva, karkoli mu srce poželi.

»Meni ni treba nagrade za delo, ki mi ga nalaga človečanska dolžnost«, je odvrnil Urašima, »če pa mi hočeš vendar darovati nekaj za moje roditelje, da jih obvarujem od glada in da mi ne bo treba več vleči rib iz morja in jih ubijati, potem rad sprejmem.«

Tedaj mu je dal vladar Ringa školjko in mu rekel: »Ta školjka ti bo dala biserno zrno, kadarkoli boš storil dobro delo, ne da bi pri tem mislił na nagrado. Vzemi pa tudi tole zrcalo. Kadarkoli boš pogledal vanje, ti bo pokazalo podobe iz Ringa in druge lepe stvari, ki bodo razveseljevale tvoje oko in tvoje srce. Čuvaj dobro vse to, pa boš srečen.«

Nato je Urašimo sijajno pogostil; potem ga je hvaležna prijateljica zopet odnesla na gornji svet.

Dobri ribič je postal skoro bogat človek, ker ni minil dan, da ne bi storil kakšnega dobrega dela, ne da bi pri tem mislił na biserno školjko ali na kaj drugega, ampak samo na to, kaj je njegova dolžnost storiti. V čudežno zrcalo pa je gledal, kadarkoli je imel kaj časa. Če je bil vesel in žalosten, veselje mu je bilo v radosti in srečo opazovati v njem prekrasne slike iz morja in spominjati se na sijaj onega hrama. In tako je bil ves zavzet od teh prikazni, da jih je sklenil naslikati, da bi se tudi drugi ljudje našli njimi radovali. Postal je velik umetnik in ponos in veselje svoje domovine in svojega časa.

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojniti
Reg. Videmske sodnije št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Corica

vista di legna da ardere e tronchi d'albero, come anche può devastare il canale dell'acqua del mulino che lo nutrive; può abbattere la sua capanna e privarlo dell'ultimo paio di pecore rimasto.

Guardando dalle montagne, ignaro delle miserie che nascondono, alle quali quelle genti sono soggette, viene involontariamente da pensare che soltanto la necessità, il duro e crudele bisogno di doversi rifugiare e proteggere da gente nemica, cercando un ricovero dove non può trovarsi una tana per le fiere, possono e devono aver spinto lassù questi «Slovegni», obbligati a lottare così contro la natura.

Si può calcolare che nelle montagne del Friuli vivono circa 19000 «Slovegni» — circa 7200 nel circondario di S. Pietro di Tarcento; 3700 in quello di Nimis; 7400 in quello di S. Pietro dei Schiavoni; 500 in quello di S. Leonardo e 200 circa in quello di Cividale. Ogni anno le nascite sono circa 30-32 su mille e ne muoiono circa 22-25 su mille (la nota in calce dice: secondo il censimento del 31 dic. 1871 c'erano intorno a 27000 Slavi, esclusi i Resiani, in tutta l'Italia Settentrionale: di questi 15588 nel circondario di S. Pietro degli Schiavi ed i rimanenti nei circondari di Cividale, Tarcento e Gemona. Non sono in grado di dare i dati precisi di questi ultimi perchè non ho ancora sotto mano le informazioni richieste; in tutti i modi, il loro totale non può essere essere inferiore a 10000 nè superiore a 12000. Altrettanto difficile mi sarebbe comunicare i totali per ogni villaggio e frazione del circondario di S. Pietro degli Schiavi. Infine bisogna notare che alcuni villaggi sono completamente slavi, ma altri son misti e comprendono anche elementi friulani).

Gli «Slovegni» sono di statura superiore alla normale ed alcuni sono addirittura altissimi. Il viso hanno

piccolo a paragone del corpo. La loro fisionomia esprime ardimento e fiducia in sé stessi, contemporaneamente a bontà. Abituati a sopportare estreme fatiche essi sono indifferenti alle malattie ed ai mali. Affetti da gozzo e cretini non ce ne sono. Anzi, siccome i Tedeschi pare siano predisposti al gozzo, lo stesso gozzo essi denominano «njemč».

Non è affatto il caso di dire che gli «Slovegni» sono semplici: essi sono gentili ed ospitalissimi, ma anche duri e diffidenti. Essendo stati abituati a guardare la realtà dal lato più nero, forse per questo, tendono a serbare rancore. Essi sono orgogliosi, sarcastici e spesso violenti. Non capita spesso che uno «Slovegn» uccida un'altro «Slovegn», ma non è tanto una rarità che un Friulano venga ammazzato in mezzo ai loro monti (la nota in calce dice: adesso questi fattacci non si verificano. Gli omicidi sono rarissimi e non hanno relazione alcuna con la nazionalità — evidentemente le informazioni del sacerdote di Nimis a questo proposito erano state terribilmente esagerate). Lo «Slovegn» vede il Friulano e l'Italiano, considerandoli come degli esseri non del tutto umani, anche se talvolta li aiuta. Se gli capita, egli si sente di poterli ammazzare senza alcun rimorso di coscienza e neppure per grossa offesa. Ma egli non toccherebbe mai per furto il borsellino e gli altri oggetti indosso al cadavere. Agli ufficiali amministrativi spesso è toccato questo destino, in specie se s'erano scordati di rispettare l'innocenza delle fanciulle oppure i vecchi. Dopo il rinvenimento del cadavere, anche se 10 e più testimoni fossero stati presenti, mezzi a scoprire l'autore non ve ne sarebbero. „S'è trovato il morto, l'assassino dev'essere uno «Slovegn», con questa frase si chiude l'inchiesta. Inoltre va detto che lo «Slovegn» non andrebbe a denunciare neppure d'aver trovato il morto

— egli è capace di passare accanto al cadavere senza toccarlo e senza dire ciò a nessuno. Non è raro che vengano rinvenute soltanto le ossa di qualcuno che fu ucciso.

Lo «Slovegn» è resistente, pieno di sopportazione ma poco industrioso e diligente. Egli sopporta l'avversa fortuna con stoicismo e senza lamentarsi. Nessuna avversità lo abbatte: i governi e gli ordinamenti veneziani l'hanno abituato a ogni cosa e tutti i mali egli considera nell'ordine naturale delle cose, e non soltanto i suoi propri mali ma tutti; intanto custodisce gelosamente la sua primitiva moralità.

Gli «Slovegni» pagano le tasse e vivono in villaggi, paesi e borgate, compresi i comuni. Ecco i nomi di alcune località: Flaipano (Flajpan), Ciseris (Cizirija), Sedilis (Sedila), Samardenchia (Samardenkja), Stella (Ternj), Zavarch (Zavarh), Pers (Brjeh), Cesariis (Podbardo), Pradielis (Ter, Pradjelis), Musi (Muzec), Lusevera (Bardo), Micottis (Mjakota), Monteaperta (Viškursa), Cornappo (Karnahta), Debellis (Debeliša), Taipana (Tajpana), Montemaggiore (Brjezja), Platischis (Platišča), Prosenicco (Prosnik), Subid (Subit), Forame (Maljina), Cergneu (Cernjev), Monte di Prato (Karniče), Chialminis (Vizont), Loch (Loh), Bergogna (Bargin), Sello (Sedlo), Podbiella (Podbjela), Boreana (Burjana), Credda (Kreda), Caporetto (Kobarid), Luicco (Lučka), Drenchia (Dreka). (La nota in calce dice: Luicco, Caporetto, Sella, Podbiella e Boreana appartengono alla Contea di Gorizia e perciò all'Austria, ma questi villaggi non hanno molto in comune con gli altri, neppure per la lingua. Qui è citata solamente Drenchia dei 100 villaggi circa del circondario di S. Pietro dei Schiavoni). Molti di questi paesi sono proprietari delle montagne sulle quali sono situati.

(Continua)